

vagyonkájokra nézve voltak, — elvette kedvöket és a lehetőséget is attól, hogy magok és a jövőendő nemzedék számára valami maradandót és szépet alkossanak s életmódjokat a jólét, kényelem, ízlés és művészet elvei szerint rendezzék be. Ezért e korbéli leleteink, egy-két földesuri ékszer, s csekély számú érem kivételével általában szegénységre mutatnak s minden tekintetben jóval hátrább állanak a római kori szabad barbárok itteni értékes ereklyéinél. A falvak és a templomok nagy száma s az utóbbiak czélszerű s helyenként díszes építkezése azonban mégis arról tanuskodik, hogy területünk az a k o r i polgárisult államhoz illően volt berendezkedve, s fejlődés tekintetében nem állott hátrább az alföld legtöbb vidékénél.

E fejlődésben az idegen nemzetiségek közreműködésének is volt része, s ez nemcsak a külsőkre terjedt ki. Mert a kazár, szláv, besenyő, kun, és rácz népekkel való együttélés, egybeolvadás idők folytán sokat változtatott a magyarság néprajzi sajátságain; testi alkatán szintugy, mint nyelvében, szokásain, s szellemi adományain; a fajkeveredés útján mind ezt előnyösen fejlesztette és megerősítette, a nélkül, hogy eredeti fajunk jellegét és lényeges tulajdonait eltörölte volna.

2.

Birtoklás, település, nép-osztályok, szolgálk, urak, hatósági és közbátorsági viszonyok.

Ha azon földrajzi neveket, melyeket e mű bevezetésében felsoroltunk, olvassuk, úgy fogjuk találni, hogy azok tulnyomó része magyar származású, a mi azt mutatja, hogy határunk legnagyobb

része a magyarok előtt lakatlan volt, mert a vizeknek, halmoknak, szállásoknak, mint az ismeretlen és gazdátlan jószágoknál szokás, nem volt nevök s ezért nevezték el azokat őseink a magok nyelvén. Ez áll a falu neveknél is, melyek közt alig találunk idegen eredetűt.

A honfoglalók felosztották magok közt az új haza földét: de ebből legtöbb maradt a fejedeleme-
nek és ennek utódainak, a későbbi királyoknak, s ezeké időnként még szaporodott is azzal, hogy magszakadások, hűtlenségek esetén a jószágok az uralkodókra s illetve a koronára szállottak. Hogy vidékünkön az uralkodóház volt a főbirtokos, az abból tűnik ki, hogy Taksony vezér a Tisza mellékére nagy számú besenyőket telepített,¹ s hogy az első királyok a bakony-béli és a zalai monostoroknak, a dömösi prépostságnak és a garanszentbenedeki apátságnak osztogattak itt nagy kiterjedésű földeket, valamint, hogy később a kunok nyertek itt szállást s hogy az Árpádokkal rokon Nána főispán és neje lettek a fő birtokosok, kik haláluk esetére a nyúl-szigeti apáczákat látták el szintén királyi bőkezűséggel itt jószágokkal. Az egyháziak meggazdagodását azonban a világiak, sőt egy némely királyaink is, nem jó szemmel nézték. Javaikat tehát, ide érve olykor a templomokat is, koronként elfoglaltatták, miért a papi zsinatok erősen kikeltek.² A tatár-járás jó részben eltörölte a korábbi birtok viszonyokat, s leginkább csak a kunok s részben az egyháziak maradtak helyben. Ezek azonban együttvéve sem bírták a határ-

¹ Pray, *Dissertationes in Annales veterum Hunnorum* etc. 169.

² L. egyebek közt az 1279-ki budai zsinat végzéseit. 52. 53. czikkek, Endlichernél, *Rer. Hung. Mon. Arp.* 589-591.

felét sem, mert az itteni apróbb falvaknak nemesi földesuraik voltak, kiknek neveit azonban nem ismerjük. Annak sincs nyoma, hogy a várszerkezet korában, vagyis a XI—XIII. században valamely közeli várhoz lett volna szolgálatra beosztva területünk. Különben is itt csak Csongrád jöhetett volna szóba, melytől azonban nagy közlekedési nehézségek választották el. A már említett egyházi javadalmasokon kívül a Csák és Csanád, a Bór, a Gyáli Tyuk és Kakas, a Hasznosi, a Szeri Pósa nemzetségek tagjai, majd a Becsei-ek, Soltiak Héderváriak; a Herczegek, Tamásiak, Hunyadiak, Sárny Péter, Szentiványi Mihály, Gáji Horváth Gergely, Szilágyi Erzsébet, a Jaksicsok, Szentiványi Mihály, a Varjasiak, Posegai Gáspár, Guthi Ország Mihály és Ongor János, Dóczi Péter, a csanádi püspökök. Halomi Blaskó-k, Hügyeiek, Nagyváthy Porkoláb Márton, a Zelemérik, a Csanádi káptalan, Bizerei János, Gersei Pető János, Losonczi Zsigmond, Pestyéni Gergely, Csulai Móré László és Orosházi Komlósi Ferencz voltak határunk földesurai: de az egész terület soha sem volt egy gazda kezében, hanem abból a rajta lévő falvak szerint többet-kevesebbet bírt egyik is, másik is, rendszeren az, kinek a szomszédos határban is volt földje. Igen gyakori eset volt, hogy egy falu területén egyidejűleg több földesúr osztozott. Hód és Vásárhely eleintén nem tartoztak együvé, Vásárhely 1299-ben még falu sem volt s egy birtokot képezett Gurt, Dama, Körtvélyes, Püspöki, Lele, Fark stb. helyekkel. A Héderváriak és Szekcsei Herczegek kezén emelkedik az fel a XV. század elején, a mikor Hód-dal együtt már egy rakás falunak képezi központját, melyek Tarján, Abrány, Szent-Mihály-utczája, Csömorkány, Donát-tornya, Sámson, Kamarás, Hegyes, Kutas. Hunyadi János

Vásárhelyt városi rangra emeli, a faluk egy részét a város határába olvasztja be, s hozzá csatolja még az imént említetteken kívül Fecskés, Szöllős, Csókás, Perek, Szente-Tornya, Szt-András, Csabacsüd falvakat, Csorvás, Sekrestyés-egyháza, Kétzöldes, Gorzsa, Derek-egyháza, Szilas-egyháza, Tárkán, Rárós, Varjas, Kígyós-kuta, Ordöngös-egyháza, Gádoros-Lábos-egyház, Urszeg-egyház, Zeleméres, Libecz-egyháza, Tőke-monostora, Gellért, Apácza-egyháza, Két-kupa, és Tompa pusztákat is, a mivel a város későbbi fejlődése alapját megvetette. A vásárhelyi uradalom részei azonban a nagy hős halála után ismét csak szétforgácsolódtak, habár a város új, de kisebb arányú csoportosulásoknak vált ismét központjává, a meny nyiben Gáji Horváth Gergely, a városon kívül Tompát, Ráróst, Panádot, Ur-népét, Szent-Albertet és Szent-Erzsébetet is megszerzé magának, de mindezek, ide értve magát a várost is, csakhamar túladott. Ekkor a Dóczi Péter kezébe jutottak e helyek, melyek ezentul sokáig | 1479 az ő családja tagjainak és ivadékainak tulajdonát képezték; de úgy, hogy a városban rajtok kívül Pestyéni és Móré is birtak.

Általában tudva van, hogy I. István király a birtok-jogot akkép' rendezte, hogy azt a földet, melyet azelőtt a nemzetség együttesen birt, egyéni tulajdonná tette,¹ mely, természetesen, a családban nemzedékről nemzedékre szállott. A kiknek gyermekük nem maradt, joguk volt összes javaikról végrendelkezniök,² mely jogot azonban IV. Béla tetelesen megszorított.³ A magszakadás, pártütés vagy

¹ Decretum S. Stephani, lib. II. Endlichernél 321.

² II. Endre törvénye 1222: 4.

³ IV. Béla törvénye 1297: 9. Endlichernél 513. 514.

egyéb főbenjáró bűnök következtében az ingatlanok joga visszaszállott a koronára s ez az akkori villongós időkben igen gyakran történt; a leányok férjhez menésök alkalmával magokkal vitték a birtok egy részét. A nemes ember el is adhatta királyi engedéllyel a maga földét. Mind ezek következtében idővel nálunk is megsaporodtak a földesurak s ezek elég gyorsan váltották fel egymást. Ez alól a határ különböző részein birtokos egyházi rendek sem igen képeztek kivételt, úgy hogy a dömösi barátok és a nyúl-szigeti apácák is elvesztették itteni, korábban birt javaikat, mint ez a hon más vidékein is gyakran megtörtént.

A mi az egyes telepeket illeti, ezek közt azokat a népes helységeket, melyekkel a népvándorlás korában Tarjánban, Mártélyon és Dillinkán, a korábbi időben pedig Dillinkán találkoztunk, most hiába keressük. I. István korában valószínűleg alig néhány házból állott egy-egy falu, úgy hogy a szent király is elégnék látta, hogy ha 10 falu számára építenek egy-egy templomot. Ily módon roppant sok falu borította a határt. De mind e helyeknek egyenként igen kevés volt a népességök, olyan formán, a mint ezt ma is a felvidéki kisebb falvaknál látjuk, melyek néhol oly sűrűen esnek, hogy csaknem egymást érik. Ezeknek számát és nevét pontosan nem tudhatjuk. Az első századokból az irások és a régiség leletek csak mintegy tizenkettőnek emlékét őrizték meg, t. i. ezek voltak: Bere, Sz-Erzsébet, Földvár, Hód, Kápolna, Kopáncs, Körtvélyes, Mártély, Solt, Szöllős, Ur-népe, Vásárhely. Ezeken kívül van négy puszta: Damag, Geicse, Gurt, Kera. Ezek a települési viszonyok állottak fen a közép korban ország szerte, a mi nemcsak a

faluk nagy számából bizonyos, melyeknek Csánki D. történeti földrajza megjelenése óta, a Hunyadiak korából, nevét is tudjuk, hanem abból is, hogy I. István király 10 falu számára rendel egy templomot építtetni, mely arányt azonban idővel, a mint a népesség szaporodott, nem tartottak meg. A tatár pusztítás után a községek egy része lassanként helyre állott ugyan, de azok a régi létszámot soha sem érték el többé, bár ez időből 43 falunak (Ábrány, Apácza-egyháza, Bagd, Barcz, Batida, Bere, Bod-anya-egyháza, Derek-egyháza, Erzsébet, Fecskés, Férged, Földvár, Gellért-egyháza, Gorzsa, Hód, Kápolna, Kotucz-háza, Kéktó, Kőkényes, Körtvélyes, Kopáncs, Korhány, Leng, Libecz, Mágocs, Mártély, Ördöngös-egyháza, Peres-Kutas, Rárós, Sámson, Solt, Sóstó-egyháza, Szent-Király, Szilas-egyháza, Szöllős, Tárkán, Tarján, Tompa, Tót-Kutas, Urnépe, Uj-város, Varjas, Veres-egyház,) 10 pusztának (Dama, Jegeny-fa, Fejérjuh, Füldeáki, Háromlábu, Omlás, Panna-hát, Püspöki, Szent-Albert, Torda,) és két városnak, (Vásárhely és Csomorkány) emlékezete maradt ránk. A dolog természete hozta magával, hogy a faluk legnagyobb része alatt e korban is csak afféle kicsiny házcsoportok értendők, minőket néhány egymás mellé épített mostani tanya is képez határunkban.

A határ legkülönbözőbb részein eszközölt ásatásaink arról győztek meg, hogy a sok falu dáczára, nálunk kevés volt az ember az egész közép korban. Ezt a régi templomok kis méretei s az azok körül elterült temetők kétségtelenül tanusítják, mely utóbbiak is általában szűk területre szorítkoznak. A hol templom-alapok nyomai nélkül találkoznak emberi csontvázak,

ezek még csekélyebb, rendszerint 1—2 élő lényre mutatnak. Ez különben a nomád életmódot folytató népeknél mindenütt így volt s így van, mert a pásztor és halász arra van utalva, hogy csekély létszám mellett nagy területen élősködjék s általában ne alkothasson népes községeket. Valószínű tehát, hogy az alföldi földesurak ép' úgy csipték és csalták egymástól a jobbágyokat és szolgálakat, mint a barmokat, a földeket és a vizeket. Ez utóbbi még becsesebb volt a megtelepedés szempontjából a földnél is, mint azt már a barbár korban is kiemeltük s ezért van, hogy e korbeli helységeink hasonlíthatlanul nagyobb része a rétre, a vizek széleire és a vízközökre esik, a mint erről történeti térképünk¹ bárkit meggyőzhet. A ki tehát halas tavakat és földet szerzett, az előtt az a még sokkal nehezebb feladat állott, hogy arra valamilyen módon embereket is telepítsen, hogy a birtokból haszna lehessen, mely feladatot olykor csak nagy kedvezmények, több-kevesebb ideig tartó földbérmentesség, kellő oltalom, ingyen elszállítás² stb. árán lehetett elérni, nem is említve azt, hogy a vadászás és halászás, a legeltetés, a nádlás, fáizás mindenkire nézve szabad volt, s házhelyet és szántóföldet kapott minden jobbágy, a ki kért. S ha mind ezekhez még azt is hozzá tudjuk, hogy a jobbágyság szabad költözési joggal birt s urát, ha akarta, oda hagyhatta, terhei pedig nem voltak tulságos nagyok: be kell ismernünk, hogy az anyagi sors, melyben a föld népe e korban élt, még nem lett volna valami nagyon mostoha. A földbirtok tulajdon joga a hűbér uraké és nemeseké

¹ Lásd az I. kötet 6—7. lapja közt.

² Pór A. a Századokban, 1890. 37.

lévén, a jobbágy annak használatáért leginkább terménynyel adózott, melynek mérvét I. István, I. László, és Kálmán királyok állapították meg, de később is, I. Lajos, Zsigmond, Mátyás és Ulászló idejökben, hozattak erre nézve törvények. Sz. György napkor t. i. egy telek után 14 garast, Szent-Mihálykor földbér czimén 4—6 garast kellett a földesur számára fizetni. Továbbá 9—10 kereszt élet után egy keresztet, minden tízed fizető egy csirkét; libák, bárányok, malaczkok, méhkasok és bor után a tizedik részt s minden ígás jobbágy szállított egy szekér szénát. Ezen kívül a megyés püspöknek is megadta a 10-ik részt a szemes termés, a méh és bárány után. Altalában mondhatni, hogy a jobbágy termékeinek és jövedelmeinek negyed vagy ötöd részét adta oda tízed fejében,¹ de ezenkívül még egyébféle szolgálatok is néztek rá, melyek teljesítése a dézma szedés módjával együtt terhesebbnek és kellemetlenebbnek tekinthető, mert a visszaélések előtt tág kaput nyitott, melyek orvoslást nem mindig találtak. Mert jogokra nézve kezdetben is sanyaru volt a lakosság sorsa, mivel ekkor ennek nagy része csak rabszolga számba ment. A rabszolga kereskedés és rabszolga tartás pedig törvényesítve s a hatóságok oltalma alá volt helyezve.² A pápa és I. István király mindenkép' rajta voltak ugyan,

¹ V. ö. I. István végz. II. 52., I. László I. 27, 30. 40. Kálmán I. 25, Gr. Teleki, Hunyadiak kora, I. 58. Hornyik, Kecskem. tört. III. 249—251., Bunyitay, A váradi püspökség tört. II. 296—8.

² Vár. Reg. CCCXLIII. fej. (Egy feleséges, fias. szolga ára 6 márka és egy tehén) Esztergomban egy szolga vagy szolgáltató megvásárlásától a várost egy frisachi pénz illette. (A város vámrendszabályai 1288-ból, Endlichernél i. m. 612.)

hogy a százezrekre menő szolgák sorsát javítsák, azok szabadon bocsátását s illetőleg megváltását szorgalmazzák és szabályozzák' — s így formálódott ki belőlök az udvarnokok, a szegődményesek (conditionarii), az egyházi jobbágyok osztálya: — de e kedvezményes helyzetbe csak a kisebb rész juthatott, a többség pedig a nehéz iga alatt nyögött. A rabszolga vagy a rabnő az ur semmi kívánságának sem mondhatott ellent: a pap azonban, ha szolgálóját megejtette, köteles volt azt eladni s árával a püspöknek számolni be.² A szolga és rabszolga örökre az maradt, ha csak ura fel nem szabadította, de még ez esetben sem lett nemes. Még ezeket, az u. n. szabadosokat, is a földbirtokkal együtt hagyományozták el uraik, a mint ezt Hód-on Csák Miklós végrendeletéből láttuk. Jog alapot erre az a körülmény | 1237 nyújtott, hogy e szerencsétlenek vagy azok ősei hadi zsákmányképen vagy a földbirtok beruházásai czimén jutottak gazdáik kezébe, mégpedig nemcsak a honfoglalás korában, hanem később is, különösen a kunok beköltözte után, kik a cseh és osztrák háború idején nagy számú hadi foglyokat hurczoltak haza: magokkal s telepíthettek vidékünkre is. Ezeknél külömb sorsuk volt a dömösi barátok itteni jobbágyai- | 1138 nak, kik, a mint láttuk, bizonyos mennyiségű gabna, termény vagy egyéb élelmi czikkek és szolgálatok fejében szabadon művelték és birták az itteni területeket. Még jobb helyzetben voltak a várföldeket művelő szegények, kik bizonyos összegért meg is válthatták magokat.

¹ Egy ember váltságdíját I. István 21—100 byzanczi aranyban szabta meg.

² I. László törvénye, I. 2.

A bírtok szerző volt, kivált kezdetben, előjárója és bírója a maga szolgálinak, szintugy mint családjának s később is a földesuraság képezte a jobbágyok ügyeiben a legjelentékenyebb rendelkező hatóságot s ő ítelt azok dolgában. Mikor ezek a csoportos együttlakás következtében községet alkottak: a felsőbbség teendőinek nyugösebb részét átvette ugyan a falusi vagy városi előjáróság, de ezt minden tettéért kérdőre vonhatta a földesur s a leglényegesebb és főbb jogok ezután is az urak kezében maradtak, a mit ezeknek a törvény biztosított. Nálunk, Hódon és Vásárhelyen Hunyadi János által említettnek először a város bírái és esküdtei: de ezeken kívül az egész lakosság is befolyhatott a fontosabb ügyek intézésébe, mert Hunyadi és fia, Mátyás király, leveleiket ahhoz is, megnevezetten, intézik. A városi ranggal az a jog járt, hogy a község vásárokat tarthatott, külön pecsétje volt, fenyítő hatóságot gyakorolhatott, kisebb vagyoni perekben és kihágásokban ítelt, adás-vevésről egyezségleveleket állíthatott ki, adóját maga szedte stb. A vármegyék ugyan már I. István korától fogva léteztek s Kálmán uralkodása alatt még tisztábban tűnnek fel nyomaik: de ezek sokáig csak katonai szervezetek voltak. Az oklevelekben nincs is feltüntetve; hogy az egyes helyek egyremásra belettek volna sorozva a megyei kötelékbe, sőt annak még a Várad Regestrum ügyirataiban sincs nyoma; hogy a megyék a törvénykezésbe és közigazgatásba rendszeresen befolytak volna. Az egyetlen számbavehető hatóságot a király által ki nevezett comes vagy főispán képezte, ki mellett később a megyei hatóságot az alispán és a nemesek bírái gyakorolták. Csak mikor a várszerkezet felhomlott, t. i. a XIII. sz. első felében, attól fogva

fejlődött ki jobban a megyei közigazgatási és törvénykezési hatóság, de ez is olyan formán, hogy a megye 1504. előtt nem választott tiszti- | 1504 kart, mert az alispánt is a főispán nevezte ki. A táblabírák helyét az u. n. királyi emberek pótolták, kiket a vármegye területén birtokos előkelőbb urakból esetről-esetre nevezett ki az uralkodó törvényes vizsgálatok tartása végett, kik mellé az ügyiratok elkészítése céljából, a közeli káptalannak tartoztak valamely kanonok képében jegyzőt adni. Már ez az eljárás is mutatja, hogy a vármegyének nem volt olyan szervezete, hogy a személy- és vagyon-biztonságot kellően fentartotta volna. Ide járult még az, hogy ez a hatóság csak ritkán, hol itt, hol amott ülésezett; továbbá az, hogy hatásköre csonka volt, mert birtokkeresetekben és nagyobb bűnesetekben legföljebb csak a vizsgálatot bízták rá, de azokban a nádor elnöksége mellett tartott törvényszékek ítéltek, melyek gyűlései szintén vándoroltak, most egyik, majd másik város mellé, a mint azt előre kihirdették vagy kikiáltották. (Ezért hívták kikiáltott gyűléseknek.) Minthogy ezeken minden nemesrészt vehetett: a tanácskozás nyugodtságát, az ítéletekben való szakavatottságot és részrehajlatlanságot alig lehetett tőlök várni, a nádortól pedig kívánni szintén nem lehetett, hogy az ország mindenik vármegyében kellő időben gyűlést tartson. E törvényszékeket az 1484-ki orsz. gyűlés el is törölte. A vármegyék hatóságába a földesuri jogok is minduntalan beleütköztek. Némely falvakat a királyok egyenesen kivettek a vármegyék hatósága alól, kegyelt uraik kedvéért, más földesuraságok jogait a megyékkel szemben a törvényes határozmányvoktól eltérően szabályozták. Így pl. Zsigmond király az ország összes hatóságait értesíti, hogy a

Csongrád megyei Adorján és Vas-torok lakosai, mint jobbágyaik felett az O-Budai apácák Szüz-Máriáról nevezett zárdáját jogosította fel minden ügyben ítélni, kivéve a rablást, gyilkosságot és más közönséges bűnöket, — kiknek dolgába tehát ne ártsák magokat a hatóságok s őket el ne fogják stb.¹

Határunk területén egyébként három vármegye osztozott. A terület legnagyobb része Csanádhoz tartozott, a nyugati részek Csongrádhoz, — az északiak pedig Békéshez számítottak. A korábbi századokban az oklevelek rendszerint nem írják ki a faluk neveihez, hogy azok mely vármegyébe esnek. De a XV. sz. elejétől kezdve már a megyék neveivel is találkozunk. S így tudjuk, hogy Solt, Barcz, a Sártó és az Atka Csanádba estek, de a Barczi erdő s az azontul | 1408 levő helyek nev. Körtvélyes, Mártély stb. már Csongrádba;² — Peres-Kutast, Uj-Várost, M-Fecskést,³ Csomorkányt⁴ még Csanád megyéhez számítják, Mágocsót és Derek-egyházát azon- | 1463—71 ban már Csongrádhoz, Apácza-telkét és Tót-kutast⁵ Békéshez. De állandó rend vagy törvény nem volt a hová tartozásra nézve, sőt a vármegyék határára eső helyeknél épen az ingadozás volt állandó. Mert azt látjuk, hogy Földvárt és Bagdot 1472-ben Csanádba,⁶ valamint Peres-Kutast is 1475-ben; — Csomorkányt és Mágocsot Csongrádba,⁷ 1488-ban Sódót Cson-

¹ Fejér, Cod. Dipl. X. IV. 402.

² U. o. X. III. 86—9.

³ Orsz. lt. dl. 16268.

⁴ U. o. 16985.

⁵ U. o. 15862.

⁶ U. o. 17282.

⁷ Orsz. lt. Dl. 17273.

grádba,¹ 1499-ben Mágocsot és Derek-egyházát Csanádba,² 1501-ben Mágocsot, Libeczet Békésbe,³ előbbiket 1507 és 1508-ban ismét Csanádba,⁴ 1507. és 1520-ban Kutast, Mágocsot Csanádba,⁵ helyezték az oklevelek. Így hát a törvényes eljárást, a vizsgálat tartást, a beigtatást e három vármegyének tisztviselői végezték területünkön. leginkább a csanádi káptalan kiküldöttjeivel együtt, bár ezek helyett olykor az aradi, budai stb. káptalanok megbizottai is teljesítettek szolgálatokat.

A hadi szolgálatban is meg volt a megyéknek a magok saját része, mert kötelesek voltak katonákat állítani. Így 1498-ban Csanád és Csongrád megyéktől minden 24 porta után egy jól felfegyverzett huszárt követeltek, a midőn az egy telkes nemesek 36 porta után tartoztak ennyivel.⁶ Általában a nemeség kezdettől fogva birtok aránya szerint vett részt a honvédelmi terhekben. Hogy ennek súlya is főképen a szolgákra s jobbágyokra nehezedék s hogy ezek nem örömet vállalták el a szolgálatot, önként érthető. Sz.-Gellért írja, hogy az ujonczokat mérték alá vették, az alkalmasokat megbélyegezték, hogy ha elszöknének, felismertethessenek. Csanád és Csongrád azon vármegyék közt voltak, melyek a Temes-közt képezték, melyek határait folytonosan őrizni kellett. E táborozásra a csanádi püspök maga 200 lovast tartozott küldeni.⁷ Általában a nagy birtokosok és a fizetéses királyi tisztviselők egész bandé-

¹ Léleszi orsz. lt. Introd. stat. P. 284. 1488.

² Orsz. lt. Dl. 20884. és 20856.

³ U. o. 21061.

⁴ U. o. 21784.

⁵ Haz. okmt. V. 397—403. Pesty, Krassó m. tört. IV. 4.

⁶ 1498. XVI. t. cz.

⁷ Bárány, Toront. m. hajd. 128—129.

riumot, mely alatt ezer lovast értettek, tartoztak kiállítani. A törvény név szerint megjelölte ezeket, a kik közt 1498-ban a mi ismerős nemes uraink közül a Bazini grófok, Losonczi Zsigmond, Nádasdi Ongor János, Hédervári Ferencz, Jaksics István és Szokoli Albert neveit is találjuk.¹ Arra pedig különös gond volt, hogy a főpapság kiváló mérvben eleget tegyen ide vonatkozó kötelességének s katonasága az első homlokzatban harczoljon. A katonák a honfoglalás ideje óta általában lovasok voltak, csak Mátyás korában jött át hozzánk, a csehek révén, a gyalog szolgálat.² „S vitézek voltak mindenkor a szittyák hadai, úgy hogy azzal tartották, hogy azokat sem a rómaiak, sem Nagy Sándor katonái, sem semmiféle hatalmasság sem lett volna képes legyőzni. Ugy hogy, ha valamely ellenség Szittyia határait átlépte is, de arra már egy idegen fejedelemnek sem volt ereje, hogy fegyvereit az ország belsejébe is bevigye.“³

A mitazonban, e szerint, a küllellenség nem tehetett volna meg, azt véghez vitték magok a hazafiak, mert e századokban az ököljog nálunk is, ép úgy, mint Európa szerte, teljes virágjában volt. Főuraink és nemeseink garázdasága ritkán ismert határt s az erőszakoskodásnak hazaszerte rendszerint a szegény jobbágyok itták meg a levét. Nem sok királyunk volt, a ki erős zabolán tudta volna tartani az országnagyokat. Nagy Lajósról olvassuk, hogy mikor híret vette annak, hogy a nemesek egymás jobbágyait rablók módjára fosztogatják, egyik földesurunkat, Becsei Töttös főajtonálló-mestert, küldte ki a vármegyébe, hogy

¹ 1498. XXII. t. cz.

² Pray, Dissert. in ann. vet. Hun. 126.

³ Thuróczi, Schwandtner kiad. I. 661.

a szegénységtől erőszakosan elszedett jószágokat adassa vissza s az okozott károkat térítse meg a tettes nemesek által.¹ Ez az eljárás azonban csak kivételes volt. Az egész korszakban a főurak, elkezdve a királyi hercegeektől és a gyakori trónkövetelőktől — le az egy telkes nemesekig, hol itt, hol amott tartották izgatottságban és rettegésben az országot s abban mutatták ki vitéségeket, hogy miként csapjanak át egymás határaiba és jogkörébe; különösen elfoglalták egymás barmait, földeit, felgyujtogatták a házakat, elfogdosták a tiszteket stb. A szegény jobbágságra, mely efféle erőszakosságok ellen magát semmikép' sem tudta védelmezni, az ily állapot igen veszedelmes volt. Nem csak erkölcsét mételeyezte meg ez a példaadás, úgy hogy a régi törvényekben, mindegyre kellett a tolvajok és rablók elszaporodása ellen intézkedni: hanem azt személyében és vagyonában sértette s egyszermind teljesen el is keserítette a pórokat a nemesség irányában. Több ízben fel is lázadtak hát uraik ellen. Így Zsigmond király idejében, Erdélyben és a Szamos-közön, hol nagy kegyetlenségeket követtek el a nemeseken.² Így a határunk északi | 1488 részét környező falvakban, Bodzás, Megygyes, Gerendás stb. határaiban, mikor az erőszakos jobbágság Gyárfás István vezetése alatt Földvár ellen nyomult s ott Posegai nemesi udvarháza ellen támadott. A legnagyobb mérvű kitörés azonban a Dósa-féle paraszt háború alkalmával tör- | 1514 tént, melynek iszonyatosságai vidékünket is sujtották s következménye az lőn, hogy a jobbágság igája még sulyosabbá tétetett.

¹ Borovszky, i. m. I. 96, 97.

² Thuróczy, Schwandtnernél, 295.